

УДК 930.1

DOI <https://doi.org/10.24919/2312-2595.15/57.5>

Василь ІЛЬНИЦЬКИЙ

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії України та правознавства Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка, доцент кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної та кадрової роботи Національної академії сухопутних військ ім. гетьмана П. Сагайдачного (vilnickiy@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4969-052X>

ResearcherID: <http://www.researcherid.com/rid/H-4431-2017>)

Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203399830>

Микола ГЛІБІЩУК

кандидат історичних наук, асистент кафедри всесвітньої історії Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича; провідний науковий співробітник Чернівецького обласного краєзнавчого музею (m.hlibischuk@chnu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3829-9736>

ResearcherID: S-6845-2016

Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=58682562700>

Бібліографічний опис статті: Ільницький В., & Глібіщук М. (2024). Селянське питання і аграрні перетворення у роки Української революції (1917–1921) в працях сучасної румунської та польської історіографії. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія Історія*, 15/57. 49–57. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.15/57.5>

СЕЛЯНСЬКЕ ПИТАННЯ І АГРАРНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ У РОКИ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ (1917–1921) В ПРАЦЯХ СУЧАСНОЇ РУМУНСЬКОЇ ТА ПОЛЬСЬКОЇ ІСТОРІОГРАФІЇ

Анотація. *Мета дослідження* – проаналізувати проблематику аграрних перетворень та селянське питання у добу Української революції (1917–1921 рр.) у наукових роботах сучасних румунських та польських дослідників. **Методологія дослідження** оперується на принципи історизму, об'єктивності, системності та методи історіографічного аналізу та синтезу. **Наукова новизна полягає у тому що фактично** уперше проаналізовано наукові напрацювання сучасних румунських і польських істориків стосовно селянського питання та аграрних перетворень, що мали місце у період Української революції (1917–1921 рр.). **Висновки.** Підбиваючи підсумки, важливо зупинитися на деяких важливих міркуваннях. По-перше, у румунській і польській історичних науках є достатньо праць, в яких безпосередньо або опосередковано характеризуються селянське питання і аграрні нововведення в роки Української революції (1917–1921 рр.). Як ми намагалися продемонструвати, одна з ключових особливостей, що притаманна проаналізованим працям, це зосередження дослідницького фокусу на політичному, соціальному і економічному контекстах, у яких розглядається як селянське питання, так і перетворення в українському селі впродовж зазначених років. По-друге, незважаючи на все перераховане вище, спеціалізоване наукове дослідження, повністю присвячене означеній проблематиці так і не з'явилося ні румунській, ні в польській історіографії. По-третє, одним із пояснень такої ситуації може слугувати те, що в румунській та польській історичних науках сформувалися окремі наукові напрями у вивченні власної аграрної історії XIX–XX ст., яка є не менш цікавою, ніж українська. Осмислюючи все вищевказане, на наш погляд, варто було б задуматися над ідеєю про комплексне колективне дослідження багатонаціонального авторського колективу, де б селянське питання і аграрні реформи доби Української революції (1917–1921 рр.) були проаналізовані та зіставлені з подібними явищами, що мали місце в сусідніх країнах (Польщі, Румунії та інших). Такий транснаціональний погляд на цей регіон континентальної Європи початку XX ст. якісніше репрезентував би тогочасні характерні риси як Центрально-Східної Європи загалом, так і кожної з держав.

Ключові слова: українське селянство, селянське питання, аграризм, Українська революція 1917–1921 рр., зарубіжна історіографія.

© Ільницький Василь, Глібіщук Микола, 2024

ISSN 2312-2595 (Print) ISSN 2664-3715 (Online)

Vasyl ILNYTSKYI

Doctor of Historical Sciences (Dr hab. in History), Professor, Head of the Department of Ukraine's History and Law, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Associate Professor of the Department of Mobilization Organizational, Staffing and Human Resources National Academy of Land Forces named after Petro Sahaidachnyi (vilnickiy@gmail.com)

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-4969-052X>

ResearcherID: H-4431-2017 (<http://www.researcherid.com/rid/H-4431-2017>)

Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57203399830>

Mykola HLIBISCHUK

PhD (History), Assistant Professor, Department of World History, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University; researcher at the Chernivtsi Regional Museum of Local Lore (m.hlibischuk@chnu.edu.ua)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3829-9736>

ResearcherID: S-6845-2016

Scopus ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=58682562700>

To cite this article: Pnytskyi V., & Hlibishchuk M. (2024). Selianske pytannia i aharni peretvorennia u roky Ukrainskoi revoliutsii (1917–1921) v pratsiakh suchasnoi rumunskoi ta polskoi istoriografii [Peasant issues and Agricultural Transformations in the years of the Ukrainian revolution (1917–1921) in the works of modern Romanian and Polish historiography]. *Problemy humanitarnykh nauk: zbirnyk naukovykh prats Drohobyt'skoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu imeni Ivana Franka. Seriya Istoriia – Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University*, 15/57, 49–57. doi: <https://doi.org/10.24919/2312-2595.15/57.5> [in Ukrainian].

**PEASANT ISSUES AND AGRICULTURAL TRANSFORMATIONS
IN THE YEARS OF THE UKRAINIAN REVOLUTION (1917–1921)
IN THE WORKS OF MODERN ROMANIAN AND POLISH HISTORIOGRAPHY**

Summary. *The purpose of the research is to analyze the problems of agrarian transformations and the peasant question during the Ukrainian Revolution (1917–1921) in the scientific works of modern Romanian and Polish researchers. The research methodology is based on the principles of historicism, objectivity, systematicity and methods of historiographical analysis and synthesis. The scientific novelty lies in the fact that, for the first time, the scientific works of modern Romanian and Polish historians regarding the peasant question and agrarian transformations that took place during the Ukrainian Revolution (1917–1921) have been analyzed. The conclusions.* In summing up, it is necessary to dwell on some important considerations. First, in the Romanian and Polish historical sciences, there are enough works that directly or indirectly characterize the peasant question and agrarian innovations during the years of the Ukrainian revolution (1917–1921). As we tried to demonstrate, one of the key features inherent in the analyzed works is the concentration of the research focus on the political, social and economic contexts, in which both the peasant question and the transformation in the Ukrainian countryside during the specified years are considered. Secondly, despite all of the above, a specialized scientific study fully devoted to this issue has never appeared either in Romanian or Polish historiography. Thirdly, one of the explanations for such a situation can be the fact that in Romanian and Polish historical sciences, separate scientific directions were formed in the study of their own agrarian history of the 19th-20th centuries, which is no less interesting than the Ukrainian one. Considering all of the above, in our opinion, it would be worthwhile to think about the idea of a comprehensive collective study of a multinational group of authors, where the peasant question and agrarian reforms of the era of the Ukrainian Revolution (1917–1921) would be analyzed and compared with similar phenomena that had place in neighboring countries (Poland, Romania and others). Such a transnational view of this region of continental Europe at the beginning of the 20th century would more qualitatively represent the then characteristic features of both Central and Eastern Europe as a whole and each of the states.

Key words: agrarianism, foreign historiography, peasant question, the Ukrainian revolution of 1917–1921, Ukrainian peasantry.

Постановка проблеми. Тематика Української революції 1917–192 рр., незважаючи на значну кількість наукових публікації, все ще викликає жвавий інтерес серед дослідників. Багатоаспектність цих подій дає широку наукову перспективу для науковців. Справді, тогочасні революційні

перипетії охопили усі українські землі, що були у складі Австро-Угорщини та Російської імперій, поєднували у собі національну і соціальну складові, здобули прихильність і підтримку різних груп тогочасного суспільства тощо. Тим більше, що революція в Україні була не тільки складовою революційних перетворень у Центрально-Східній Європі, спричинених Великою війною 1914–1918 рр., а і їх епіцентром. Не випадково у своїй праці про світову війну 1914–1918 рр. знаний британський дослідник Домінік Лівен у вступній частині зазначив, що «доля Першої світової залежала від України» (Lieven, 2015). Без перебільшення, війна, що розпочалася на початку минулого століття, була цивілізаційним водорозділом в історії людської цивілізації, вплинувши на кожную її царину (Such, 2019). Але, як слушно зазначив український історик Ярослав Грицак, розмірковуючи над згаданою книгою Д. Лівена, що передусім війна 1914–1918 рр. була східноєвропейським конфліктом, а її головні проблеми – імперія, націоналізм, геополітика та ідентичність – у центрі всієї світової історії ХХ ст. (Hrytsak, 2016).

Однією з перспектив, що дає змогу осмислювати як революційні процеси в Україні 1917–1921 рр., так і в Центральній та Східній Європі, це селяноцентричний вимір. Соціальна структура цих територій, поширення революційних ідей та гасел серед селянства, чисельність селянських виступів і їх радикалізм дають нам змогу стверджувати про селяноцентричний характер революційних перепитій початку ХХ ст. на цих теренах. У попередній статті автори характеризували новітні праці зарубіжних істориків про український аграризм в 1917–1921 рр. (Plytskyi, Hlibishchuk, Kompaniets, 2020).

Мета дослідження. Проаналізувати проблематику аграрних перетворень та селянське питання у добу Української революції (1917–1921 рр.) в наукових роботах сучасних румунських та польських дослідників.

Виклад основного матеріалу. Характеризуючи новітню історіографічну спадщину румунських авторів, доцільно зауважити, що цій тематиці практично не надається увага. Звісно, події Першої світової війни і перші повоєнні роки є популярною проблематикою серед представників румунської історіографії та неодноразово отримала висвітлення у наукових працях різного характеру (монографії, колективні дослідження, статті тощо). Проте буремні перипетії на українських землях впродовж 1917–1921 рр., а тим більше такий спеціалізований аспект, як аграрні перетворення чи селянське питання, так і не стали предметом спеціального наукового дослідження. Зауважимо, що революційні перетворення в аграрній царині, у тому числі український аграризм, розглядалися румунськими істориками лише в контексті дослідження аграризму, явища притаманного країнам Центрально-Східної Європи у перші десятиліття «короткого ХХ століття». Тому, на наш погляд, необхідно стисло проаналізувати особливості вивчення аграризму сучасними румунськими істориками.

Доцільно зазначити, що однією з характерних особливостей дослідження цієї тематики серед румунських істориків є акцент на політичній складовій, а саме, висвітлення місця і ролі цієї доктрини в програмних документах різних політичних сил тогочасної Румунії. Ще на початку 1990-х рр. з'явилося декілька наукових публікацій, серед яких необхідно виокремити роботу І. Скурту, який вважається одним з кращих фахівців з політичної історії Румунії (Scurtu, 1994). Серед новітніх праць, на нашу думку, варто згадати монографію професора С. А. Сесермана (Seserman, 2016). Це дослідження сучасного румунського історика присвячене одній з найчисленніших і найвпливовіших політичних сил міжвоєнної Румунії, а саме Цераністській партії. Політичне життя післявоєнної румунської держави змушувало нові партії обирати доктрини і програми, які відповідали настроям широких кіл громадян. Крім того, змінювалися методи діяльності партій і новозасновані політичні організації часом використовували методи діяльності, що жодним чином не нагадували про зв'язок із традиційними буржуазними партіями. Також ця партія, як зазначає румунський автор, відображала нове явище реформованої політичної системи Румунії – появу селянських партій. Чимало місця дослідник приділив впливу аграризму, економічних чинників (кооперації, індустріалізація, роль та заходи держави в економічній царині) і селянства на становлення цієї політичної сили, трансформації її доктрини впродовж ХХ ст. тощо. Сесерман розкриває причини і передумови появи названої

доктрини, які беруть витоки з «довгого XIX століття» та привели до появи нової партії. Формування нових культурних рухів, бажання частини румунських інтелектуалів долучитися до активного суспільно-політичного життя, альтернативні моделі суспільного розвитку та інші чинники відіграли суттєву роль у становленні цієї селянської партії.

Не можемо оминати румунського дослідника М. Попа, який є автором низки наукових публікацій, що стосуються встановлення і розбудови Цераністської партії у період між двома світовими війнами (Pop, 2010; 2011; 2015; 2016). Використавши численні джерела й історіографічні напрацювання попередників, він сформував періодизацію, що демонструє нам етапи розвитку цієї політичної сили у міжвоєнну добу. Це період 1919–1922 рр., коли виникає партія і починає здійснювати перші кроки на політичній мапі румунської держави. Другий – 1923–1925 рр., під час якого цераністи суттєво розширюють свою соціальну базу, розбудовують партійні структури в різних регіонах «Великої Румунії». Третій – 1928–1938 рр., коли Цераністська партія приходить до влади та частково реалізовує свої програмні засади. Однак світова економічна криза 1929–1933 рр. та інші чинники спричинили падіння її підтримка серед румунського суспільства. Встановлення авторитарного режиму наприкінці 1930-х рр. призвело до заборони усіх політичних сил у Королівстві Румунія, у тому числі, Цераністської партії. Також доцільно зупинитися на праці М. Попа (Pop, 2010), що присвячена впливу «Великої депресії» на цераністів і тогочасне політичне життя румунської держави. Він аргументовано доводить, що економічні катаклізми 1929–1933 рр. загострили ідейні розбіжності, що призвело фактично до розколу партії на два протилежні табори. Вони не лише мали різні ідеї стосовно розбудови румунської державності, але й протилежне розуміння, як потрібно реалізувати аграрну програму і задовольнити потреби селян. Проте соціальні негаразди, спричинені кризовими явищами в соціально-економічній царині тогочасної Румунії, неефективність заходів, що реалізовувалися урядом, поширення праворадикальних ідей та інші обставини суттєво вплинули на електоральні симпатії населення під час парламентських виборів на початку 1930-х рр., де цераністи втратили підтримку і були змушені перейти в опозицію.

Також трапляються роботи, що присвячені дуже вузьким аспектам, пов'язаним із політичною цариною. Скажімо, А. Ніколаеску (Nicolaescu, 2018) у науковій розвідці, проаналізував зміст одного з провідних друкованих видань цераністів впродовж 1925–1927 рр., зосередивши увагу на тематиці статей, їх авторах тощо.

На увагу заслуговує публікація дослідниці А. Харре про румунський аграризм як одну з економічних моделей розвитку у міжвоєнний період (Harre, 2008). Зазначимо, що ключова теза, яку намагається розкрити авторка, це аргументовано представити аграризм як альтернативний соціально-економічний шлях між марксизмом та ліберальною демократією. Харре приділяє увагу витокам цієї доктрини і контексту, в якому вона була сформована. Вона виділяє декілька складових аграризму. Зокрема, це ідеї російського аграрного соціалізму, сільський націоналізм, економічні теорії «третього шляху», патріархальні соціальні відносини й утопічна ідея селянської держави. Саме ці чинники, на переконання авторки, сформували румунський аграризм. Що цікаво, дослідниця чимало місця приділяє впливу дискусій між прихильниками цієї концепції, зовнішньополітичним змінам тощо. Скажімо, А. Харре розлого характеризує теоретичні розбіжності, що існували серед прибічників румунського аграризму. Одних вона називає представниками лівих партій, що вважали ідею селянської держави тільки перехідним етапом між корпоративною демократією і соціал-демократією. Інші не сформували чіткої стратегії побудови держави, проте намагалися використати цей недолік для протидії популярним у той час фашистським ідеям, які теж становили альтернативу демократії. Щодо зовнішніх чинників, то дослідниця особливий акцент надає впливу «Великої депресії» 1929–1933 рр. на ситуацію у Королівстві Румунія. Харре вказує, що світова економічна криза відіграла важливу роль у розвитку румунської держави, адже вона не тільки спричинила падіння життєвого рівня селян, але й змінила їх електоральні настрої. Тогочасні статистичні дані переконливо демонструють, що селянські партії втрачають підтримку селянства, яке тепер починає симпатизувати ультраправим політичним силам. Як зазначає румунська авторка, після «Великої

депресії» селяни почали виступати проти демократії і капіталізму, що не зуміли стабілізувати Румунії в нових, значно розширених кордонах після Першої світової. Інакше кажучи, румунське селянство почало вважати демократичний і капіталістичний устрій певними бар'єрами, що не лише заважають економічному розвитку, але й призводять до зубожіння. Тому альтернативу селяни бачили у радикальних силах, що кидали виклик традиційній моделі розвитку – ліберальній демократії.

Важливо зазначити, що не лише сучасні румунські історики, які займаються дослідженням різних аспектів аграризму, приділяють значну увагу впливу економічної кризи 1929–1933 рр. – науковці з інших країн Центрально-Східної Європи теж вивчають роль і наслідки «Великої депресії» на селянські партії, їх доктрини тощо. Скажімо, словацький історик Р. Холек у науковій публікації про аграризм як альтернативний шлях трансформації європейського континенту у ХХ ст. теж чимало уваги приділив впливу економічних катаклізмів кінця 1920 – початку 1930-х рр. на селянство (Holec, 2011). Він, крім того, розглядає цю кризу не лише крізь призму соціальних і економічних потрясінь, але і як чинник, що змушував переосмислювати різні економічні концепції і моделі розвитку.

Ще одна історіографічна тенденція, яка простежується у публікаціях сучасних румунських істориків, стосується осмислення поглядів та ідей тогочасних теоретиків аграризму. Звісно, що така риса притаманна й іншим національним історіографіям центральноєвропейського регіону. Зазначимо, що чималу зацікавленість у румунській історичній науці викликає постать знаного вченого, публіциста і одного з теоретиків Цераністської партії міжвоєнної доби В. Маджару (1887–1940 \ рр.). Він вважав, що Цераністська партія повинна ідентифікуватися не з соціальним класом, а з виконанням соціального ідеалу. На його погляд, таку мету можна досягти завдяки продуманій доктрині, яка повинна реалізовуватися на практиці. Маджару зробив значний внесок у теоретичне обґрунтування аграризму як моделі соціально-економічного розвитку для румунської держави міжвоєнного періоду. На наш погляд, доцільно зупинитися на науковій публікації румунського дослідника А. Стамата-Стефана (Stamate-Stefan, 2016), у якій детально аналізуються ідеї Маджару щодо економічної моделі Королівства Румунії після завершення Першої світової. Автор доводить, що на світогляд знаного теоретика аграризму найбільший вплив мали три чинники: німецький історизм, російське народництво (поранізм) та марксизм. Як зазначає румунський історик, така еkleктика була дієвим механізмом для обґрунтування своїх політичних цілей, а саме, захисту і забезпечення інтересів селянства, побудови аграрної держави, що буде опиратися на дрібних власників, ліквідації капіталістичної експлуатації тощо. Проте економічні катаклізми наприкінці 1920-х р. привели до зміни його поглядів стосовно ідеї індустріалізації країни, яку раніше не сприймав.

Ще одна публікація, у якій простежується вказана вище історіографічна тенденція, – праця румунського автора Л. Неагой (Neagoe, 2009) про аграризм в інтелектуальних дебатах міжвоєнної Румунії. Як слушно підкреслює автор, ця тематика була на перших місцях в інтелектуальному дискурсі румунського соціуму початку ХХ ст. З одного боку, це питання було тоді актуальним з огляду на те, що аграрна проблема в румунській державі до кінця не була розв'язана. З іншого, полеміка щодо цього питання була відгуком інтелектуальної спільноти на модернізаційні перетворення в Румунії у ХІХ ст. та їх наслідки. Румунський дослідник наголошує, що доктрина аграризму, яку розробляли політичні діячі різних поглядів, була спробою створити фундамент майбутньої селянської держави, що буде захищати інтереси дрібних і середніх виробників, передовсім селян. Проте через внутрішні та зовнішні чинники (зростання націоналізму, світова економічна криза 1929–1933 рр.) цього не вдалося зробити.

Аналізуючи напрацювання сучасних польських дослідників стосовно цієї проблематики, зауважимо, що їх умовно можемо поділити на дві групи. До першої варто віднести наукові публікації, що безпосередньо стосуються подій Української революції 1917–1921 рр., у тому числі ті, де йдеться про аграрні перетворення. Друга – це праці щодо аграрного питання і польської державної політики у цій царині, де події на Україні згадуються тільки опосередковано.

Переходячи до аналізу першого блоку, підкреслимо, що після падіння комуністичних режимів у Центрально-Східній Європі та розпаду Радянського Союзу, польські історики почали чимало уваги приділяти тематиці національно-визвольних змагань на українських землях впродовж 1917–1921 рр. Звісно, надзвичайної популярності набула тема польсько-української війни 1918–1919 рр. і тогочасних революційних подій на західноукраїнських територіях. Однак й інші аспекти Української революції початку ХХ ст. стали предметом наукових студій польських дослідників. Скажімо, деякі польські автори цікавилися розгортанням українського революційного руху в 1917 р., військовим конфліктом між Українською Народною Республікою (УНР) та більшовицьким урядом наприкінці 1917 – на початку 1918 р., особливостями будівництва регулярних збройних сил УНР та порівняння цього процесу в сусідніх державах, дипломатичними перипетіями стосовно революційних подій в Україні, постатями українського революційного табору та іншими не менш цікавими аспектами тощо. Для детальнішої характеристики цієї групи наукових робіт зупинимо увагу на деяких з них.

У статті польського історика Адама Літинського головню йдеться про революційні події на українських територіях від падіння царської династії Романових і проголошення про створення Тимчасового уряду до приходу до влади більшовиків восени 1917 р. (Lityński, 2016). Звісно, що головна увага автора зосереджена на політичних баталіях в Україні в зазначений вище період, однак побіжно згадуються тодішні зміни в аграрній царині. Ключове, що потрапляє у фокус польського дослідника, це важливість та конфліктність стосовно земельного питання у 1917 р. При цьому А. Літинський оприявнив позицію різних тогочасних політичних сил і їх лідерів щодо аграрного питання. Також згадав про політичну агітацію партій стосовно цієї соціально-економічної проблеми та ставлення українського населення до неї.

Дотичною до нашої проблематики є наукова публікація польського історика Рафала Ковальчика, у якій теж головню йдеться про події Першої світової на українських теренах і революції 1917–1921 рр., які, на його думку, мали ключове значення у здобутті незалежності власної державності (Kowalczyk, 2016). Як зрозуміло із назви статті, дослідницький фокус автора зосереджено на військових та революційних баталіях в Україні початку ХХ ст. Він хоча й досить поверхово, проте згадує не тільки про земельне питання у той час, але й перипетії стосовно нього. Цікаво, що польський історик спробував охарактеризувати його важливість у контексті радикалізації народних настроїв під час світової війни 1914–1918 рр. та національно-визвольних змагань. Ще один аспект, на який звернув увагу зарубіжний науковець, стосується зв'язку між аграрним питанням і впливовими тогочасними політичними доктринами. Адже, як влучно підмітив автор, соціалістичний погляд на шляхи і механізми розв'язання названої проблеми домінував серед українських політичних кіл. Це було спричинене тим, що у вказаний період соціалістична ідея займала провідні позиції серед діячів Української революції 1917–1921 рр. Такі міркування підтверджуються народним волевиявленням до Українських народних зборів початку 1918 р.

Завершуємо аналіз цієї групи наукових праць колективною публікацією українського та польського авторів – Віктора Голубка і вже згадуваного нами Адама Літинського. Свою розлогу статтю вони присвятили одному з переломних революційних періодів в Україні – від падіння царського режиму і встановлення влади Тимчасового уряду у березні 1917 р. до підписання Брестського мирного договору на початку 1918 р. (Holubko, Lityński, 2017). Дослідники зосереджують увагу на створенні Центральної Ради і її ролі в тогочасних революційних процесах, важливості Універсалів, а також аналізі ідей, які в них проголошувалися, взаєминах з Тимчасовим урядом, його ставленні до події в Україні в 1917 р. і реакції на них, впливі на український революційний табір захоплення влади більшовиками восени 1917 р, значенні дипломатичних перемовин у Бресті тощо. Автори згадують про аграрні перетворення у контексті тих соціально-економічних положень, які зазначалися в проголошених Центральною Радою документах. Цікавими видалися міркування В. Голубки і А. Літинського стосовно земельної реформи, яка проголошувалася III Універсалом. Вони зазначають, що ідеї щодо націоналізації земельних угідь були закріплені не лише з політичних переконань лідерів Центральної Ради, але й враховували настрої селянських мас.

Таким кроком українські політичні діячі намагалися знизити вплив на українських територіях більшовицької агітаційно-пропагандистської кампанії про земельне питання. Тим більше, як зазначають науковці, на регіональному рівні селяни, починаючи з 1917 р., самовільно розпочали захоплювати земельні угіддя, які раніше перебували у власності поміщиків. Цей процес з радикалізацією народних настроїв тільки посилювався. Тому такі заходи Центральної Ради фактично легітимізували селянський переділ землі на законодавчому рівні.

Характеризуючи другу групу наукових напрацювань польських істориків, підкреслимо, що в них аграрні нововведення і селянське питання у період Української революції (1917–1921 рр.) згадуються побіжно і тільки у контексті реформ в царині сільського господарства Польщі міжвоєнного часу. Також відзначимо ще одну особливість цих робіт, а саме те, що аналіз аграрних трансформацій у польській державі здійснюється враховуючи такі ж дії урядів сусідніх країн, для яких у міжвоєнний час селянська проблематика була теж важливою.

Свою публікацію Фредерік Залевський присвятив політичній ідентичності польських селян від кінця XIX ст. до падіння комуністичного режиму в Польщі (Zalewski, 2014). У ній польський вчений аналізує три блоки питань, що пов'язані з аграрним питанням у зазначені вище роки. Тематика, яка нас цікавить, у цій статті згадується лише поверхово та в контексті революційних потрясінь в Центрально-Східній Європі після завершення Першої світової війни. Ф. Залевський, зокрема, вказує, що політичні керманічі Польщі, аналізуючи не лише буремні події в Україні, одним з чинників яких була нерозв'язаність селянського питання (погроми маєтків, незаконний переділ землі, селянські повстання), але й інші тогочасні обставини (соціально-економічна розруха після світової війни 1914–1918 рр., вплив більшовиків з їх ідеєю «світової революції» тощо), змушені були розпочати реформування аграрного сектору, щоб уникнути подібних дій у власній державі і задовольнити інтереси селянства.

У праці іншого польського дослідника Тадеуша Влудика розглядається доктрина польського аграризму як альтернатива між ліберально-капіталістичною та комуністичною моделями розвитку національних економік (Wludyk, 1994). Українське селянське питання упродовж 1917–1921 рр. детально не характеризується, однак автор включає його до більш широкого регіонального контексту. Соціально-економічна специфіка Центральної і Східної Європи з її аграрним ухилом змушувала уряди цих держав чимало уваги та зусиль приділяти цій царині.

Також варто звернути увагу на публікацію Анджея Леха, у якій теж побіжно аналізуються аграрні перетворення в Україні періоду революції. Проблематика його статті охоплює такий феномен, як аграризм у слов'янських державах міжвоєнної доби (Lech, 2007). Дослідницький фокус зосереджений на визначенні характерних рис, які були притаманні аграризму у Польщі, Чехословаччині. Польський вчений прагне обґрунтувати, що це явище було властиве лише Центрально-Східній частині континентальної Європи. Звісно, що А. Лех не виокремлює український аграризм, однак селянське питання та революційні події на українських землях початку XX ст. слугують для нього підтвердженням важливості цієї проблеми у той час.

Ще одна праця, що заслуговує уваги, це дослідження польської авторки Барбари Сточевської. Хоча наукова робота дослідниці присвячена деяким важливим аспектам політичної історії Польщі, охоплює період з кінця XIX ст. до завершення Другої світової війни, проте у ній чимало місця відведено нашій тематиці (Stoczewska, 2013). В окремій частині книги аналізується українське питання у програмних документах польських селянських партій та в ідеях головного ідеолога польського аграризму міжвоєнної доби С. Мілковського. Авторка стверджує, що у міжвоєнний час лідери польського селянського руху так і не зуміли сформулювати продуману доктрину стосовно українського питання. Однак, як вона слушно зазначає, говорити про те, що вони ставилися до нього як до другорядної проблеми, теж не варто. Учена констатує, що багато хто з діячів селянських партій Польщі дотримувався поглядів на «польсько-українське зближення» у царині реалізації аграрних перетворень у ті роки. Такі погляди були спричинені тим, що захисту соціально-економічних інтересам польських і українських селян вони надавали більшої значущості, ніж національним прагненням.

Висновки. Підбиваючи підсумки, необхідно зупинитися на деяких важливих міркуваннях. По-перше, у румунській і польській історичних науках є достатньо праць, в яких безпосередньо або опосередковано характеризуються селянське питання і аграрні нововведення в роки Української революції (1917–1921 рр.). Як ми намагалися продемонструвати, одна з ключових особливостей, що притаманна проаналізованим працям, це зосередження дослідницького фокусу на політичному, соціальному і економічному контекстах, у яких розглядається як селянське питання, так і перетворення в українському селі впродовж зазначених років. По-друге, незважаючи на все перераховане вище, спеціалізоване наукове дослідження, повністю присвячене цій проблематиці так і не з'явилося ні в румунській, ні в польській історіографії. По-третє, одним з пояснень такої ситуації може слугувати те, що в румунській та польській історичних науках сформувалися окремі наукові напрями у вивченні власної аграрної історії XIX–XX ст., яка є не менш цікавою, ніж українська. Осмислюючи все вищевказане, на наш погляд, варто було б задуматися над ідеєю про комплексне колективне дослідження багатонаціонального авторського колективу, де б селянське питання і аграрні реформи доби Української революції (1917–1921 рр.) були проаналізовані та зіставлені з подібними явищами, що мали місце в сусідніх країнах (Польщі, Румунії та інших). Такий транснаціональний погляд на цей регіон континентальної Європи початку XX ст. якісніше репрезентував би тогочасні характерні риси як Центрально-Східної Європи загалом, так і кожної з держав.

REFERENCES

- Lieven, D.** (2015). *Tow wards the flame. Empire, War and the End of Tsarist Russia*. London, Alien Lane. An Imprint of Pinguin Books. [in English]
- Sych, A.** (2019). Post War (WWI) Central and Eastern Europe: Time of Civilizational Choice. *Codrul Cosminului, 1*, 143–158. [in English]
- Hrytsak, Y.** (2016). Misunderstood War. *Ukraina Moderna, 23*, 201–215. [in Ukrainian]
- Ilynytskyi, V., Hlibishchuk, M., Kompaniits, O.** (2020). Agrarianism as a Peasant-centric Phenomenon of the Ukrainian Revolution of 1917–1921 in the Focus of Foreign Historiography. *Problems of Humanities. History Series: a collection of scientific articles of the Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, 5/47*, 214–234. [in Ukrainian]
- Scurtu, I.** (1994). *Istoria Partidului Național Țărănesc*. Bucharest: Editura Enciclopedic. [in Romanian]
- Seserman, A.** (2016). *Taranismul si crestina-democratia romaneasca*. Cluj: LIMES. [in Romanian]
- Pop, M.** (2010). «Partidul Național-Țărănesc și problema moșilor din Munții Apuseni în timpul marii crize economice». *Sargetia. Acta Musei Devensis, 1*, 449–460. [in Romanian]
- Pop, M.** (2011). Activitatea organizației Partidului Național Român din județul Hunedoara în perioada 1919–1922. *Sargetia. Acta Musei Devensis, 2*, 469–486. [in Romanian]
- Pop, M.** (2015). Activitatea organizației Partidului Național Țărănesc din județul Hunedoara în perioada 1928–1938. *Sargetia. Acta Musei Devensis, 6*, 319–333. [in Romanian]
- Pop, M.** (2016). Evoluția organizațiilor Partidului Național Român din Ardeal și Banat în perioada 1923–1925. *Alegeri parlamentare parțiale. Sargetia. Acta Musei Devensis, 7*, 313–331. [in Romanian]
- Nicolaescu, A.** (2018). Evoluția editorială a gazetei Țărănismul în primii doi ani de existență (1925–1927). *Studia Universitatis Cibiniensis. Series Historica, 15*, 173–199. [in Romanian]
- Harre, A.** (2008). Between Marxism and Liberal Democracy: Romanian Agrarianism as an Economic Third Way. *Societal Change and Ideological Formation among the Rural Population of the Baltic Area, 1880–1939*. Huddinge: Södertörn University, 57–73. [in English]
- Holec, R.** (2011). Agrarna demokracija ako pokus o tretiu cestu stredoeurópskej transformácie. *Historický časopis, 1*, 3–32. [in Polish]
- Stamate-Stefan, A.** (2016). Virgil Madgearu at the crossroads of an anticapitalistic trinity: german historicism, populism and marxism. *New Europe College Stefan Odobleja Program Yearbook, 16*, 221–250. [in Romanian]
- Neagoe, L.** (2009). The «Third Way»: Agrarianism and Intellectual Debates in Interwar Romania. *Anuarul Institutului de Istorie «George Barițiu»*. Series HISTORICA, 48, 245–260. [in English]
- Lityński, A.** (2016). Ukraine from provisional government till bolshevik coup. 100th anniversary of the revolution of 1917. *Roczniki Administracji i Prawa, 16/2*, 83–102. [in English]
- Kowalczyk, R.** (2016). W cieniu walk, wojen i rewolucji. Trudna droga Ukrainy do wolności. *Ukraina magna, 1*, 171–207. [in Polish]

- Holubko, W., Lityński, A.** (2017). Na gruzach imperium. Ukraina po upadku cesarstwa rosyjskiego: od rewolucji lutowej 1917 do traktatu brzeskiego 1918. *Czasopismo Prawno-Historyczne*, 69, 83–129. [in Polish]
- Zalewski, F.** (2014). Agrarian Populism in Poland: Peasants' Political Identity and Mobilisation from Democratisation to Communism (1880–1989). *The Many Faces of Populism: Current Perspectives. Research in Political Sociology*, 22, 101–126. [in English]
- Wludyk, T.** (1994). «Trzecia droga» w myśli gospodarczej II Rzeczypospolitej. Kraków. [in Polish]
- Lech, A.** (2007). Agrarianism in the populist movement of the Slavic states (1918–1939). *The history of peasant parties in Europe. Genesis and development*, 1, 33–42. [in English]
- Stoczewska, B.** (2013). *Ukraina i Ukraińcy w polskiej myśli politycznej: od końca XIX wieku do wybuchu II wojny światowej*. Kraków: AFM. [in Polish]

Стаття надійшла до редакції 31.01.2024 р.
Стаття рекомендована до друку 20.02.2024 р.